

УДК 378.018.8:373.011.3-051]:159.943.7

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ SOFT SKILLS У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНДАРТІ ВЧИТЕЛЯ: АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Оксана Кирильчук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романо-германської філології, декан факультету української філології та журналістики, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ORCID: 0000-0002-3497-4220

E-mail: natalkadudnik@gmail.com

Наталка Дудник, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету початкової освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4823-3463

E-mail: natalkadudnik@gmail.com

У статті здійснено науковий аналіз нормативного документа Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Предметом дослідження є імплементація softskills у систему професійних компетентностей сучасного вчителя. Розкрито зміст ключових трудових функцій, у межах яких інтегровано розвиток комунікативних, емоційно-етичних, когнітивних і соціальних компетентностей. Показано, що стандарт орієнтує педагогічну освіту на підготовку вчителя як фахівця, здатного до ефективної взаємодії, лідерства, критичного мислення, емоційного самоконтролю та партнерства.

Ключові слова: soft skills; професійний стандарт; компетентнісний підхід; трудові функції; емоційний інтелект; педагогічне партнерство; інклюзивна компетентність; формувальне оцінювання.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SOFT SKILLS IN THE TEACHER'S PROFESSIONAL STANDARD: ANALYSIS AND PRACTICAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION

Oksana Kyrylchuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Romance-Germanic Philology, Dean of the Faculty of Ukrainian Philology and Journalism, Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

ORCID: 0000-0002-3497-4220

E-mail: natalkadudnik@gmail.com

Natalka Dudnik, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Primary Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4823-3463

E-mail: natalkadudnik@gmail.com

The article carries out a scientific analysis of the normative document Professional Standard "Teacher of a General Secondary Education Institution", approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 29, 2024 No. 1225. The subject of the study is the implementation of "soft skills" into the system of professional competencies of a modern teacher. Using the method of content analysis of the normative act, it was established that soft skills are a cross-cutting, system-forming element integrated into all defined labor functions of a teacher.

The work details the content of key soft skills, in particular communicative, emotional-ethical, collaborative, and organizational. Theoretical provisions are illustrated by modeling practical pedagogical situations that reveal the mechanisms for implementing the relevant competencies. It is substantiated that the standard normatively consolidates the transition from a knowledge-based to a competency-based educational paradigm, where the social and psychological qualities of a teacher acquire priority importance.

The results of the study show that the formation of soft skills in teachers contributes to increasing the effectiveness of the educational process, the development of reflexivity, emotional intelligence, and pedagogical empathy. The ability to critical thinking, constructive interaction, self-regulation, and adaptability is defined as a key condition for the professional stability of a teacher in the context of educational reform. It is emphasized that the new professional standard is aimed not only at regulating the activities of a teacher but also at forming a humanistically oriented professional culture capable of ensuring the harmonious development of the student's personality.

Thus, the document defines the conceptual principles of the development of the professional identity of a teacher of the 21st century, which combines high professional competence with social responsibility, flexibility, and innovative thinking.

Keywords: *soft skills; professional standard; competency-based approach; work functions; emotional intelligence; pedagogical partnership; inclusive competence; formative assessment.*

Сучасні освітні трансформації в Україні та світі висувають нові вимоги до професійної діяльності педагога, що зумовлює потребу не лише у високому рівні фахової підготовки, але й у розвитку soft skills. Актуальність розвитку soft skills (гнучких навичок) для вчителів загострюється під тиском глобальних та національних викликів. По-перше, повномасштабне вторгнення та тривала війна в Україні створили умови екстремального психологічного навантаження на всіх учасників освітнього процесу. Робота в умовах постійного стресу, повітряних тривог, роботи з травмованими дітьми та їхніми родинami вимагає від педагога не лише фахової стійкості, але й розвинених навичок емпатії, стресостійкості, емоційної саморегуляції та кризової комунікації. Саме ці компетентності стають фундаментом для створення безпечного освітнього середовища, яке є передумовою будь-якого навчання.

По-друге, освітня реформа «Нова українська школа» (НУШ) остаточно закріпила перехід від знанневої до компетентнісної парадигми освіти. Ключові принципи НУШ, такі як педагогіка партнерства, дитиноцентризм, інклюзивне навчання та розвиток критичного мислення, неможливо реалізувати без відповідного інструментарію вчителя. Гнучкі навички – комунікація, командна робота, креативність, лідерство, фасилітація – перестають бути бажаним доповненням і стають базовим професійним інструментом для організації сучасного освітнього процесу.

По-третє, глобальні тренди, такі як цифровізація, гібридні формати навчання та зростання різноманіття учнівських потреб, вимагають від учителя гнучкості та адаптивності. Запит суспільства на прозорість, співпрацю та довіру до школи підсилює значення емпатії, уміння фасилітувати діалог і запобігати конфліктам. Отже, тема є гостро актуальною як у нормативному вимірі (відповідність професійному стандарту), практичному (щоденна організація навчання), так і в науково-методичному (пошук доказових моделей розвитку soft skills).

Сутність та зміст наповнення поняття soft skills є предметом дослідження педагогіки, психології та соціальної роботи. Так, К. Коваль вивчає розвиток м'яких умінь як соціальних навичок, що сприяють успішному працевлаштуванню; С. Бацумов та І. Кунгурова аналізують чинники, які визначають розвиток soft skills; Г. Матюха та А. Соколова досліджують проблему розвитку soft skills при навчанні школярів англійської мови; Г. Мешко та О. Мешко досліджують гнучкі навички педагогів; Т. Кожушкіна працює над проблемою міжособистісної взаємодії як складової частини soft skills студентів педагогічного коледжу; у дослідженні Н. Коляди та О. Кравченко висвітлено досвід формування м'яких навичок у процесі навчання у закладі вищої освіти; О. Жукова розглядає питання розвитку soft skills в учнів під час позакласної діяльності, зокрема через ігрові форми розв'язання математичних задач. С. Наход акцентує увагу на значенні м'яких навичок як важливого чиннику професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. О. Кірдан та О. Кірдани аналізують процес формування soft skills у здобувачів вищої освіти в межах

освітнього процесу закладу вищої освіти. Водночас слід зазначити, що у науковому дискурсі недостатньо представлено досліджень, присвячених ролі та значенню м'яких навичок у професійному стандарті вчителя.

Метою статті є обґрунтувати роль *soft skills* у виконанні вимог професійного стандарту вчителя та запропонувати практичні механізми їх розвитку й оцінювання.

Теоретичною основою для розуміння ролі *soft skills* у професії вчителя є компетентнісний підхід, який визначено як ключовий в українській освітній політиці. Цей підхід зміщує акцент із суми засвоєних знань на здатність особистості мобілізувати свої знання, уміння, цінності та ставлення для вирішення складних завдань у реальних життєвих ситуаціях. Як зазначають українські дослідники, саме «здатність діяти» є ядром компетентності, що неможливо без гнучких навичок [3].

Фундаментальним для розуміння соціально-емоційної складової *soft skills* є концепція емоційного інтелекту (EQ), розроблена Деніелом Гоулманом. Автор визначає EQ як здатність відрізнити власні емоції та емоції інших, мотивувати себе та керувати своїми емоціями й емоціями у стосунках. Модель Гоулмана включає п'ять ключових складників: самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички. Для вчителя ці компоненти є основою для побудови ефективної комунікації, управління класним колективом та створення сприятливого навчального клімату. Для структурування різноманіття гнучких навичок доцільно використовувати узагальнені класифікації. Світовий економічний форум пропонує виокремлювати чотири ключові групи *soft skills*: комунікативні, соціальні (міжособистісні), когнітивні та особистісні (саморегуляційні). Цей поділ дозволяє системно аналізувати вимоги професійного стандарту [2].

У сучасному українському науковому дискурсі поняття «*soft skills*» трактується через різні термінологічні варіанти: «м'які навички», «навички успішності», «універсальні навички», «метапредметні навички», «гнучкі навички», «соціальні навички» тощо. Попри певні смислові відмінності між цими поняттями, усі вони об'єднуються спільною рисою – надпрофесійним характером.

Науковці О. Кірдан та О. Кірдан у своєму дослідженні виокремлюють такі сутнісні ознаки *soft skills*: «охоплює компетентності, що сприяють самореалізації майбутніх фахівців та є індивідуалізованими за змістовим, цільовим, часовим та особистісним виміром; складновимірюваний соціокультурний та педагогічний феномен, який формується та забезпечується цілісністю і єдністю освіти та власного досвіду особистості; є сукупністю компетентностей, якостей, умінь, здібностей, процесів, що уможливають успішну професійну діяльність у швидкозмінюваних та/або невизначених умовах; сприяють та підвищують здатність здобувачів вищої освіти адаптуватися до змін у професійній діяльності та житті» [1].

Н. Лавриченко доводить, що «м'які навички належать до категорії надпрофесійних, або таких, що сприяють успішності людей різних професій. На нашу думку, у вимірі педагогічної професії їх можна схарактеризувати як кросфахові, тобто такі, що є необхідними кожному педагогові-практику незалежно від його спеціалізації за дипломом. До м'яких навичок належать: уміння керувати емоціями, залагоджувати конфліктні ситуації, оцінювати ризики, приймати рішення, застосовувати тайм-менеджмент, налагоджувати й підтримувати комунікативний процес, виявляти лідерство, працювати в команді, а також це здатність до самоорганізації, саморефлексії, педагогічної творчості і партнерства.

Набуття більшості м'яких навичок тісно пов'язане з соціально-емоційним інтелектом і залежить від рівня його розвитку у тих, хто обирає професію вчителя. Дбаючи про розвиток власних емоційних і соціальних здібностей, вчитель отримує додаткові персональні ресурси щодо формування і підкріплення низки визначених

чинним стандартом компетентностей. Тією чи іншою мірою це стосується таких компетентностей, як мовно-комунікативна; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя» [2].

М'які навички тісно пов'язані зі здатністю до лідерства, яке є важливою професійною рисою педагога. Лідерство як уміння організувати та очолити колектив передбачає визнання права на прийняття відповідальних рішень. Отже, учитель, який володіє лідерськими якостями, здатен надихати учнів, розуміти їхній емоційний стан, формулювати завдання та вміло, з урахуванням психологічного комфорту дітей, спрямовувати їх на досягнення поставлених цілей.

Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.) [4], затверджений Міністерством освіти і науки України, закладає нові підходи до структури професійних компетентностей педагогів. Він передбачає, що вчитель повинен володіти комплексом компетентностей, який інтегрує емоційно-етичні, комунікативні, когнітивні, організаційні та партнерські вміння. Саме вони становлять структуру *soft skills* у педагогічній діяльності.

Відповідно до Стандарту, мета діяльності вчителя полягає в організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування в здобувачів освіти ключових компетентностей і світогляду, заснованого на загальнолюдських цінностях, а також на розвиток їхніх інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для особистісної самореалізації. У цьому формулюванні закладено розуміння, що успішна педагогічна діяльність неможлива без розвинених *soft skills* – уміння співпрацювати, спілкуватися, проявляти емпатію, творчість і гнучкість у взаємодії з учнями, батьками та колегами.

Професійний стандарт вчителя визначає низку трудових функцій, що охоплюють усі аспекти педагогічної діяльності – від організації навчання до партнерської взаємодії. У межах кожної функції закладено потенціал розвитку певної групи *soft skills*.

Навчання здобувачів освіти (функція А). До цієї функції належать компетентності, пов'язані з викладанням, комунікацією, методикою та цифровою грамотністю.

Блок «Навчання» охоплює комунікативну, предметно-методичну та інформаційно-цифрову компетентності.

Зокрема, мовно-комунікативна компетентність (А1) передбачає вільне володіння державною мовою, конструктивне спілкування з усіма учасниками освітнього процесу, використовувати техніки активного слухання, аргументовано висловлювати власну позицію, підтримувати ефективну взаємодію з учнями та батьками. Це розвиває такі *soft skills*, як комунікабельність, емпатія, відкритість і навички презентації.

Предметно-методична компетентність (А2) вимагає креативності, здатності до критичного мислення, інноваційності у доборі методик, організації дослідницької діяльності. Педагог має уміти моделювати зміст навчання відповідно до потреб учнів, що потребує гнучкості, адаптивності та креативного підходу.

Інформаційно-цифрова компетентність (А3) формує такі навички, як аналітичне мислення, самоосвіта, інформаційна грамотність, здатність працювати в цифрових середовищах і підтримувати цифрову безпеку

Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу (функція Б). Цей блок найповніше відображає соціальну складову *soft skills*.

Психологічна компетентність (Б1) охоплює розуміння вікових і індивідуальних особливостей учнів, розвиток позитивної самооцінки, мотивації до навчання,

формування спільноти, у якій поважають права кожного. Такі функції формують емпатію, лідерство, стресостійкість, уміння створювати сприятливий мікроклімат у колективі.

Емоційно-етична компетентність (Б2) передбачає саморегуляцію, стресостійкість, уміння вирішувати конфлікти, вести діалог, проявляти толерантність і культуру спілкування. Вона безпосередньо розвиває емоційний інтелект, самоконтроль, етичну відповідальність і здатність до конструктивної взаємодії.

Компетентність педагогічного партнерства (Б3) реалізує *soft skills* у площині командної роботи, фасилітації, співпраці з батьками та колегами. Здатність до суб'єкт–суб'єктної взаємодії, делегування повноважень, партнерства у прийнятті рішень забезпечує розвиток таких навичок, як колаборація, довіра, відповідальність і лідерство.

Професійний стандарт розглядає розвиток педагога як неперервний процес професійного зростання, що передбачає не лише удосконалення фахових знань, а й розвиток гнучких, міжособистісних і емоційних компетентностей. Підвищення кваліфікації, стажування, участь у професійних спільнотах мають слугувати простором для вдосконалення *soft skills* – саморефлексії, креативності, комунікації, співпраці, відповідальності.

Аналіз професійного стандарту показує, що кожна його складова містить елементи формування *soft skills*, як безпосередньо (через трудові функції), так і опосередковано (через ціннісні орієнтири педагогічної діяльності). Стандарт формує модель вчителя-комунікатора, фасилітатора, медіатора й лідера, який володіє не лише методичними знаннями, а й розвинутими соціально-емоційними компетентностями.

Очевидно, що для повноцінного розвитку комплексу *soft skills* у майбутніх педагогів необхідно оновити методи, форми та технології взаємодії між викладачами й здобувачами освіти. На нашу думку, ключову роль у цьому процесі відіграють педагогічні технології, засновані на гуманізації та демократизації навчальних відносин, а також ті, що активізують і підсилюють навчальну діяльність студентів, підвищують ефективність організації освітнього процесу та управління ним. Важливими є також технології, які забезпечують дидактичне переосмислення навчального матеріалу та будуються на діяльнісній, концептуальній, випереджувальній, проблемній, особистісно-смисловій, емоційно-психологічній, ситуативній, ігровій, алгоритмічній і діалогічній основі.

Зокрема, кейс-метод (метод ситуаційних вправ) як інтерактивна технологія дозволяє максимально наблизити навчання до реальної професійної діяльності майбутнього вчителя. Аналізуючи конкретні комунікативні ситуації, студенти послідовно формують стратегії та тактики педагогічного спілкування відповідно до загальної структури комунікативної стратегії – від аналізу ситуації до планування, реалізації, оцінювання результатів та їх корекції. Цей процес відбувається спочатку під керівництвом викладача, потім у груповій роботі, а згодом — самостійно. Такий підхід сприяє розвитку рефлексивного, критичного й креативного мислення, а також інтелектуальних і дослідницьких умінь студентів.

До ефективних сучасних методів також належать гейміфікація, e-learning (електронне навчання), m-learning (мобільне навчання), проєктна діяльність, технологія «перевернутого класу» як форма реалізації змішаної освіти, а також тренінгові технології. Значний потенціал має і дослідницька технологія, яка поєднує різні форми й методи роботи: проблемні лекції, групові проєкти, навчальні дискусії, виконання індивідуальних дослідницьких завдань, написання есе та творчих робіт. Вона підсилює комунікативну спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів і сприяє

ефективному формуванню їхніх soft skills та готовності до взаємодії з молодшими школярами.

Обґрунтування ролі гнучких навичок у професійному стандарті вимагає пошуку ефективних інструментів для їх цілеспрямованого формування та діагностики.

1. Механізми розвитку. Розвиток soft skills має бути інтегрованим у систему професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогів. Серед дієвих механізмів можна виокремити:

- інтерактивні тренінги та майстер-класи: спрямовані на відпрацювання конкретних навичок (наприклад, ненасильницька комунікація, вирішення конфліктів, емоційна регуляція);

- кейс-метод та симуляції: аналіз та розв'язання реальних педагогічних ситуацій, що дозволяє моделювати поведінкові стратегії в безпечному середовищі;

- проєктна діяльність у професійних спільнотах: командна робота над освітніми проєктами сприяє розвитку колаборації, лідерства та відповідальності;

- менторство та коучинг: індивідуальна підтримка досвідченого колеги допомагає рефлексувати над власним досвідом та знаходити зони професійного зростання;

- рефлексивні практики: ведення щоденника, аналіз відеозаписів власних уроків, участь в інтерв'їйних групах для обговорення професійних викликів.

2. Механізми оцінювання. Оцінювання soft skills є складним завданням через їх комплексний та особистісний характер. Проте можливе використання таких інструментів:

- самооцінювання за чек-листами та опитувальниками: дозволяє вчителю рефлексувати над рівнем розвитку власних гнучких навичок на основі дескрипторів, узгоджених із професійним стандартом;

- метод 360-градусного зворотного зв'язку: отримання фідбеку від колег, адміністрації, а в адаптованій формі – від учнів та батьків;

- спостереження: цілеспрямований аналіз поведінки вчителя під час уроків, батьківських зборів, педагогічних рад з фокусом на комунікативних та організаційних навичках;

- портфоліо: збір доказів професійного розвитку, що демонструють застосування soft skills (наприклад, опис успішно реалізованого проєкту, аналіз вирішеної конфліктної ситуації).

Проведений аналіз доводить, що Професійний стандарт вчителя 2024 р. закладає нормативну основу для системного розвитку soft skills у педагогів. Такі навички, як комунікабельність, емоційний інтелект, креативність, лідерство та командна робота, імпліцитно та експліцитно інтегровані в усі трудові функції вчителя. Стандарт постає не лише як інструмент кваліфікаційних вимог, а і як дорожня карта професійного зростання, де гнучкі навички є ключовою умовою ефективності.

Таким чином, професійний стандарт виступає інструментом інтеграції soft skills у педагогічну освіту, забезпечуючи підготовку сучасного вчителя, здатного діяти ефективно в умовах динамічного освітнього середовища та суспільних викликів.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у дослідженні впливу рівня розвитку гнучких навичок педагога на академічні результати, психологічний клімат у класі та залученість учнів до освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кірдан О, Кірдан О. Формування soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. Збірник наукових праць Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Вип. 2(6), 2021. URL: DOI: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/248144>

2. Лавриченко Н. Проблема соціально-емоційного інтелекту у підготовці педагогів. *Молодь і ринок*. №6/204 (2022). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42115/1/N_Lavrychenko_PSEIPP.pdf
3. Погранична Н, Савчук С, Акопян Г. Компетентнісний підхід у вищій освіті: інтеграція теорії та практики в підготовці фахівців. *Академічні візії*. Випуск 41/2025. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1734/1612>
4. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
5. Оліяр М., Наконечна Л. Розвиток soft skills майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. *Освітні обрії*. №2 (57) 2023. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/7599/7821>

REFERENCES:

1. Kirdan, O, Kirdan, O. (2021). Formuvannia soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Zbirnyk naukovykh prats Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*. Vyp. 2(6). DOI: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/248144>
2. Lavrychenko, N. (2022) Problema sotsialno-emotsiinoho intelektu u pidhotovtsi pedahohiv. *Molod i rynok*. №6/204. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42115/1/N_Lavrychenko_PSEIPP.pdf
3. Pohranychna, N, Savchuk, S, Akopian, H. (2015). Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii osviti: intehtratsiia teorii ta praktyky v pidhotovtsi fakhivtsiv. *Akademichni vizii*. Vypusk 41/2025. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1734/1612>
4. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity» URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
5. Oliiar, M., Nakonechna, L. (2023). Rozvytok soft skills maibutnikh pedahohiv u protsesi profesiinoy pidhotovky. *Osvitni obrii*. №2 (57). URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/7599/7821>